

Kudělka, Viktor

**K otázce vnitřních předpokladů ilyrského hnutí v charvátské literární tradici**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. [1970]-1971, vol. 19-20, iss. D17-18, pp. [79]-92*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108269>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VIKTOR KUDEĽKA

## K OTÁZCE VNITŘNÍCH PŘEDPOKLADŮ ILYRSKÉHO HNUTÍ V CHARVÁTSKÉ LITERÁRNÍ TRADICI

Tato stať se soustřeďuje k otázce vnitřních předpokladů tzv. ilyrismu v charvátské literární tradici 18. století. Nepůjde v ní o to, dokazovat stůj co stůj, že kořeny ilyrismu — prvního literárního a sociálně politického hnutí nové doby, které usilovalo o sjednocení všech Charvátů i ostatních Jihoslovanů — byly domácí, charvátské, jak to bylo příznačné pro některé práce literárních historiků z let meziválečných. Chce spíše naznačit nové možnosti při řešení této problematiky, možnosti, které se nabízejí, jakmile k ní přistoupíme už s dovršenou perspektivou celého hnutí, s vědomím toho, co ilyrismus v charvátském národním životě a národní kultuře vskutku vyřešil, jakmile namísto individuálního přínosu jednotlivých předchůdců ilyrismu položíme důraz na celkový průběh společenského a literárního dění v 18. století.

Pro literární historiky byla otázka, zdali ilyrismus vznikl z domácích zdrojů, anebo zdali jej vyvolaly v život cizí ideje a myšlenkové proudy, po řadu let otázkou základní, mnohdy přímo jádrem badatelských sporů. Kdežto starší bádání, reprezentované zejména pojetím Murkovým, Šurminovým a Šreplovým, vyvozovalo vznik ilyrského hnutí poněkud jednostranně z vlivů soudobého evropského myšlenkového vývoje, ať už — jako u Murka — byly akcentovány hlavně vlivy západoevropské, nejčastěji německé, anebo — jako u Šrepla — spíše slovanské, prosazovali badatelé z let meziválečných tezi neméně jednostrannou; pokoušeli se vyložit ilyrismus jako záležitost výlučně charvátskou, vznikem i dosahem; přičemž — rovněž jednostranně — vyzvedávali na úkor ostatních charvátských oblastí zásluhu a přínos kajkavského prostředí, tzv. banského (civilního) Charvátska a jeho kulturního centra Záhřebu.<sup>1</sup> Tezi o tzv. ryze do-

<sup>1</sup> Srov. Matija Murko, *Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti*, Slovan-  
ský přehled 19 (1927) 1–12. Týž, *O předchůdcích ilyrismu (sjednocení Jihoslovanů)*,  
Nové Atheneum 2 (1921) 97–109. — Djuro Šurmin, *Hrvatski preporod I–II*,  
Zagreb 1903–1904. — Milivoj Šrepl, *Jan Kollár i Hrvati*, in: *Jan Kollár 1793 až*  
*1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“*. Na  
oslavu jeho stoletých narozenin redakcí Františka Pastrnka vydaly Český akade-  
mický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolek Tatran vo Viedni. Vídeň  
1893, str. 252–262.

mácích kořenech ilyrismu zastával nejdůsledněji záhřebský profesor Franjo Fancev, autor studii *Charvátské ilyrské obrození je našim autochtonním hnutím* (1935), *Charvátské obrození jako všenárodní hnutí charvátské* (1936), a editor knihy *Dokumenty o našem původu charvátského obrození* (1932), k níž rovněž napsal obšírnou úvodní studii.<sup>2</sup>

Je zřejmé, že takto chápané genetické výklady ilyrismu pozbyly dnes už svoji vědeckou platnost i aktuálnost. Ani jeden ani druhý nebyl totiž plně práv historické skutečnosti, neboť se pohyboval převážně v oblasti idejí. Po této stránce jako by nebylo mezi obojí koncepcí vskutku zásadního metodologického rozdílu. Také Fancev měl ve svých výkladech na mysli především ideje, jimž připisoval iniciativní význam; od svých badatelských předchůdců lišil se toliko tím, že ideové kořeny ilyrismu, které oni shledávali v cizině, nalézal vykrytalizované v prostředí domácím, v charvátské literární tradici. Podle Fanceva nebylo zapotřebí, aby se ilyrové seznamovali s obrozenskými idejemi teprve v cizině, zejména za svých studijních pobytů ve Vídni, Štýrském Hradci nebo Pešti, protože tyto ideje žily prý už dávno v charvátské inteligenci. Svoje tvrzení dokládal Fancev bohatým materiálem a hojnými dokumenty, jak je nalézal zejména od druhé poloviny 18. století v soudobé korespondenci, v zápisech školských knih, v dochovaných učebních osnovách, v protokolárních zápisech ze zkoušek, v rukopisných návrzích reforem charvátského pravopisu atd.<sup>3</sup>

Jak patrně, nemůžeme považovat Fanceva za skutečného předchůdce našeho dnešního úsilí o nový výklad ilyrismu, ani pokud jde o metodu, ani co do pojetí. Nový výklad, má-li vskutku vystihnout podstatu ilyrské problematiky, bude muset položit mnohem větší důraz na její společenskou podmíněnost a souvztažnost. Přitom však nevystačíme s povšechným zjištěním, že v případě ilyrismu šlo o ideologické jevy spjaté s procesem konstituování novodobého charvátského národa, popřípadě o jejich odraz v literatuře. Bude nutno ukázat, jak v rámci těchto obecných zákonitostí ekonomickosociálního vývoje probíhal obrozenský proces právě u Charvátů, modifikován a specifikován předchozím dějinným vývojem, jak právě konkrétní historické podmínky vtiskly tomuto procesu některé zvláštní, specifické, neopakovatelné rysy. Tak u Charvátů byla podoba obrozenského procesu do značné míry určena skutečností, že dědictví feudalismu projevilo se tam naprostou územní a politickou roztržitostí jednotlivých oblastí: Dubrovnícké republiky, ostatní Dalmácie, popřípadě a banského (civilního) Charvátska; každá z nich náležela do jiné sféry politického a mocenského vlivu. Jestliže tato skutečnost měla neblahý vliv už na sám proces formování novodobého charvátského národa, komplikujíc mimo jiné i tak závažného činitele, jako bylo vytvoření společného národního trhu, byla zároveň

<sup>2</sup> Srov. Franjo Fancev, *Hrvatski ilirski preporod jest naš autohtoni pokret*, Hrvatsko kolo 16 (1935); *Hrvatski preporod kao hrvatski općenarodni pokret*, Hrvatska revija 10 (1936); *Ilirstvo u hrvatskom preporodu*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znalosti i umjetnosti za godinu 1935–1936, svezak 49, str. 130–157; *Dokumenty za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda (1790–1832)*. Skupio i uvodom popratio Dr. Franjo Fancev. Gradja za povijest književnosti hrvatske 12 (1933).

<sup>3</sup> Srov. *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda...*, Zagreb 1933. Srov. též *Ilirska antologija*. Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Nastavio i uvod napisao Dr. Slavko Ježić, Zagreb 1934.

vážnou překážkou i při vzniku charvátské literatury, která měla mít rysy i dosah celonárodní.

Předpoklady pro takovýto historicky konkrétní výklad ilyrismu jsou dnes o to příznivější, že se už s prospěchem můžeme opřít o badatelské výsledky soudobých jihoslovanských historiků a sociologů. Mám tu na mysli zejména práce R. Bičaniće: jeho obsírnou monografii *Doba manufaktury v Charvátsku a Slavonii*, první to část dosud neukončeného cyklu *Charvátská ekonomika na přechodu od feudalismu ke kapitalismu*; dále jeho soubor studií v knize *Počátky kapitalismu v charvátské ekonomice a politice*, a z nich zejména studii *Ilyrské hnutí a kapitalismus*.<sup>4</sup> K dispozici jsou i práce V. Bogdanova: spis *Historická úloha společenských tříd v řešení jihoslovanské nacionální otázky* a studie *Základní linie v nacionálním vývoji jihoslovanských národů*, pojatá do souboru *Postavy a hnutí*.<sup>5</sup> Významným příspěvkem k ilyrské problematice je též Kardeljovo dílo *Vývoj slovinské nacionální otázky*, zejména pro osvětlení historických kořenů ilyrismu, analýzy jeho společenskotřídní struktury i pro vystižení jeho významu v národně a sociálně osvobozovacím zápase jihoslovanského lidu.<sup>6</sup>

Máme-li však na mysli ilyrismus jako problém především literární, chceme-li postihnout právě jeho literární problematiku, je nutno soustředit se k trojímu základnímu okruhu otázek: k otázce vytvoření jednotného spisovného jazyka a pravopisu, společných všem Charvátům; dále k otázce vzniku celonárodní charvátské literatury v tomto jazyce, literatury, navazující na ústní lidovou slovesnost; a konečně k otázce slovanství, které bylo jednou ze základních složek ilyrské ideologie.

Připomeňme si nejprve výchozí situaci charvátské literatury v druhé polovině 18. století, kdy se v důsledku pronikavých změn hospodářských a společenských objevují mezi Charváty první náznaky národně obrozeného hnutí. Nepříznivé podmínky vedoucí k politické roztržičnosti jednotlivých charvátských krajů způsobily, že i v 18. století pokračoval vývoj charvátské literatury v několika samostatných, uzavřených oblastech – s různými nářečnými a pravopisy i vlastními, specifickými problémy. Byly to vskutku 4 samostatné literatury: jedna v Dubrovníku, šlechtické republiky, druhá v ostatní Dalmácii pod benátskou správou, třetí ve Slavonii a jedné části tzv. Vojenské hranice, čtvrtá ve vlastním, tzv. banském (civilním) Charvátsku, jehož kulturními centry byly Záhřeb a Varaždín. Určitá literární produkce vznikala též v Bosně okupované Turky. Ve všech těchto nářečních a krajových oblastech působili ovšem už dříve jednotlivci, kteří se zajímali o literární činnost i za hranicemi svého kraje, udržovali spojení se

<sup>4</sup> Srov. Rudolf Bičanić, *Hrvatska ekonomika na prijelazu iz feudalizma u kapitalizam I: Doba manufaktury u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1951; *Počeci kapitalizma u hrvatskoj ekonomici i politici*, Zagreb 1952, zvl. kap. *Ilirski pokret i kapitalizam*, str. 127–140.

<sup>5</sup> Srov. Vaso Bogdanov, *Historijska uloga društvenih klasa u rješavanju južnoslovenskog nacionalnog pitanja*, Prilog historiji naše borbe za oslobodjenje i ujedinjenje, Sarajevo 1956, zvl. kap. *Klasni sastav nosilaca i glavna obilježja ilirskog pokreta*, str. 26–63; *Likovi i pokreti*, Zagreb 1957.

<sup>6</sup> Srov. Edvard Kardelj (Sperans), *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1957.

spisovateli ostatních částí Charvátska, nebo přímo usilovali o jazykově literární sjednocení. Byli to například (na severu) P. R. Vitezović (1652–1713), na jihu pak Bartol Kašić (1575–1650), J. Palmotić (1606–1657), a Ignjat Djordjić (1675–1737). Jejich úsilí však zůstávalo osamoceno a bez viditelnějších úspěchů. O skutečnou literární jednotu se zasloužili teprve Ilyrové.

*Dubrovnická* literatura, která v minulých stoletích stála v popředí literární činnosti na slovanském jihu, octla se na sklonku 17. století ve stagnaci a úpadku. Šlechta, která spolu s duchovenstvem bývala tvůrcem a nositelem kulturní nadstavby, byla postupně vytlačována městským patriciátem, ztrácejícím národní citění a hledajícím možnosti spíše v cizině. Třebaže kulturní život zůstal na první pohled i nadále intenzivní, tvorba v národním jazyce začala pozvolna upadat. Posledním velkým zjevem dubrovníckého písemnictví je básník Ignjat Djordjić, jímž končí tzv. zlatý věk Dubrovníka. Nová tvorba měla ráz literatury spíše příležitostné, byla psána většinou latinsky nebo italsky a neměla hlubšího vztahu k národní tradici. Snahy obrátit pozornost k problémům národního společenství se v tomto období objevovaly jenom ojedinele. Marko Bruerović (1774–1825), dubrovnícký konzul, ač původem Francouz, napomínal ve svých básních odnárodnělé Dubrovničany, aby neopouštěli radné město a neshlíželi se v cizích vzorech. Ukazoval na krásu a ušlechtilost dubrovníckého nářečí, na velikost národní minulosti, na bohatství lidové písně. Jako cizinec si také uvědomoval to, co nechtěli chápat dobrovníčtí patriciové: že totiž jejich doba už minula a že změněné společenské poměry vyžadují i nové formy kulturní a veřejné činnosti. Místo aby se snažili porozumět nové situaci, odcházeli vzdělaní Dubrovničané většinou do ústraní a odtamtud pak s pohrdáním pohlíželi na další vývoj událostí. V této neutěšené situaci zastihla Dubrovník r. 1806 Napoleonova armáda a francouzská okupace. Po krátké epizodě „Ilyrských provincií“ (1809–1813), kdy se část vlastenecky smýšlející inteligence pokoušela oživit mezi obyvatelstvem národní citění, dostal se Dubrovník pod rakouskou správu (až do roku 1918) a stával se postupně nevýznamným provinčním městem. Spolu s tím zanikla — až na nepatrné výjimky — i literární tvorba, kdysi tak proslulá.

Literární produkce v *ostatní Dalmácii*, která se už ve 14. století dostala pod nadvládu Benátské republiky, byla zcela proniknuta protireformační ideologií. Také v 18. století tvořila většina dalmatských spisovatelů v tomto duchu. Šlo vesměs o díla s církevní tematikou, počítající jen s úzkým okruhem vzdělaných čtenářů, anebo o knížky nábožensko-poučné, určené širokým lidovým vrstvám. Mezi autory všech těchto parafrází žalmů, sbírek kázání, životů svatých a modlitebních knih objevili se v této době jenom dva významnější spisovatelé, kteří ve své tvorbě sledovali též jiné cíle nežli jen ryze náboženské — jakkoli i oni jako členové františkánského řádu byli velmi těsně spjati se zájmy katolické církve: Filip Grabovac (1718–1750) a zejména Andrija Kašić-Miošić (1702–1760). Oba tyto františkáni patřili už k onomu typu literárního a kulturního pracovníka, který se ve druhé polovině 18. století začal objevovat — s výjimkou Dubrovníka — ve všech ostatních částech Charvátska: spisovatele lidového nejen původem, nýbrž i celým zaměřením literární činnosti. V souladu s dobovými tendencemi osvícenskými usilovali tito spisovatelé vědomě o povznesení

vzdělanosti zejména oné nejzaostalejší a nejzanedbávanější vrstvy jihoslovanského obyvatelstva — rolnických mas. Vedle tohoto kulturně osvětového poslání a spolu s ním bylo pro jejich tvorbu příznačné i upřímné vlastenecké citění a silný patos protitureckého odboje.

Filipu Grabovcovi, autorovi prozaicko-veršované sbírky *Cvit razgovora naroda iliričkoga aliti hrvatskoga*, se ještě nepodařilo vzbudit mezi lidem větší ohlas; a přece byl pro tuto svoji knihu odsouzen benátskou vládou k dlouholetému žaláři, kde také zemřel. Teprve Kačićův *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (první vydání r. 1756, druhé, podstatně rozšířené r. 1759) pronikl do všech krajů s charvátským obyvatelstvem, dokonce i mezi Srby, a stal se nejcítěnějším dílem jihoslovanského písemnictví starší doby. Zejména svou druhou částí, obsahující ohlasy i zápisy lidových písní, popularizovala Kačićova „pesmarica“ v lidových vrstvách vědomí sounáležitosti všech jižních Slovanů, které Kačić v duchu staré charvátské historiografické školy (Mavra Orbiniho, ale i jiných autorů) považoval za příslušníky jediného „slovinského“ národa. Nutno však připomenout, že idea jihoslovanské jednoty žila v lidových masách samotných; v Kačićově *Razgovoru* dostala pouze naléhavou podobu a zdůvodnění v bohatém historickém materiálu.

Jako lidový kronikář díval se Kačić na historické události očima jihoslovanského lidu: také pro něho jsou dějiny především řadou hrdinských událostí, historií bojů za národní svobodu. „*Pravim ti hned otevřeně,*“ píše na jednom místě své knihy, „*že mým cílem není vyhledávat, jakého je kdo rodu a plemene, jaké práce a zaměstnání; hlavní má myšlenka a cíl bylo ukázat, kdo byl junákem, zda turecké hlavy odtínal a kolik jich odtal.*“<sup>7</sup> Tak spojil Kačić ve svém *Razgovoru* ideu jihoslovanské jednoty a lidového vlastenectví s upřímným demokratickým citěním i náboženskou snášenlivostí, vytvořiv první knihu opravdu celonárodního významu. Už její první vydání bylo zaznamenáno v Dubrovniku; o druhém vydání z roku 1759 zmínil se zahřebský kanovník a historiograf A. B. Krčelić, pokračovatel v díle Vitezovićově. Brzy nato se objevil *Razgovor* též v knihovně jezuitské koleje ve Slavonské Požeze. V pozdějších letech, kdy se v celé Evropě věnovala zvýšená pozornost lidové písni a jejím ohlasům, dostaly se některé z Kačićových textů i do Herderovy sbírky *Volkslieder*. (Herder překládal Kačićovy básně z překladů Fortisových, který je však mylně vydával za ryzí lidové výtvořiny). Tak se stal Kačić i prvním spisovatelem, jehož prostřednictvím poznala cizina jihoslovanskou lidovou píseň a zároveň prvním charvátským básníkem, jehož poezie pronikla do světových sbírek. Koncem 18. století začali Kačiće napodobovat někteří splitští autoři; počátkem 19. století projevil se pak Kačićův vliv na štokavsky psaných básních kajkavce Tita Brezovačkého. V téže době vzpomněl Kačić v předmluvě své knihy *Horvatski popevki svetski* i zahřebský kanovník a spolupracovník Vrhovcův Marko Mahanović a nazval ho básníkem, který opěvoval „*Croatiorum heroum facta*“. Také kajkavský spisovatel Tomo Mikloušić se odvolával na Kačićův příklad v předmluvě ke své lidové encyklopedii

<sup>7</sup> Srov. Frank Wollman, *Lidová slovesnost v jazykově literárním obrození Slovanů*, *Slavia* 25 (1956), str. 580.

Izbor dugovanj svakovrstneh (1821) a pojal ho do soupisu najvýznamnějších jihoslovanských spisovatelů.

Po stránce umělecké se ovšem Kačićův Razgovor nemůže srovnávat s díly Gunduliće, Palmotiće, Djurdjeviće a ostatních dubrovnicko-dalmatských básníků „zlatého věku“. Ale skutečnost, že se jeho „pesmarica“ rozšířila po celém slovanském jihu, mezi širokými lidovými vrstvami, byla zjevem do té doby zcela ojedinělým.

Ve Slavonii, osvobozené od Turků r. 1699, bylo na počátku osmnáctého století nutno teprve vytvářet základy kulturní činnosti, protože v době turecké okupace téměř veškerá literární činnost ustala. Jedině františkáni, kteří zůstali v zemi i za turecké nadvlády, pečovali o náboženskou výchovu lidu pomocí knih získaných z Bosny, s níž Slavonie tehdy tvořila jednu provincii — tzv. Stříbrnou Bosnu (Bosna argentina). Ani když bylo turecké panství vystřídáno panstvím rakouským, nezměnilo se ve Slavonii neutěšené postavení lidových vrstev. Slavonské území bylo po roce 1699 rozděleno mezi cizí feudály, zvláště uherské. Tato nová šlechta vykořisťovala své poddané často hůře nežli feudálové turečtí; nebyly ojedinělé případy, že rolníci ze Slavonie utíkali zpátky do turecké Bosny. Spolu s rakouskými a maďarskými šlechtici pronikly pak do Slavonie též různé církevní řády a každý z nich tam uplatňoval své vlastní zájmy, aniž se přitom dovedl přiblížit cítění a potřebám slavonského lidového obyvatelstva, které po stopadesáti letech turecké nadvlády dosud nepřivyklo evropskému způsobu života a jemuž bylo v první řadě zapotřebí, aby se hospodářsky i kulturně pozvedlo ze své zaostalosti.

Zvláště horlivou činnost začali vyvíjet hned po svém příchodu jezuité, a to zejména prostřednictvím své koleje v Požeze, kde se začalo postupně vytvářet jakési kulturní středisko celé Slavonie. Z tohoto jezuitského prostředí vyšel i nejvýznamnější slavonský představitel tzv. exkluzivního proudu v charvátské literatuře 18. století, Antun Kanizlić (1699—1777), autor duchovního eposu Sveta Rožalija (1780). Duchem i výrazem své tvorby blížil se Kanizlić onomu typu spisovatele, jaký v dubrovnické literatuře té doby představoval Ignjat Djordjić a jeho současníci i předchůdci — tj. spisovatele barokního, tvořícího jen pro nepočtenou vrstvu vzdělanců. V dějinách charvátské literatury je však Kanizlić významný tím, že jako první autor ze severních oblastí nejenom dobře znal spisovatele dubrovnické, ale také tvořil v jejich duchu. Skutečnost, že byl ve své době nazýván „soupeřem Dubrovničanů“,<sup>8</sup> svědčí o tom, že na sklonku 18. století bylo i v severním Charvátsku dubrovnické písemnictví stále nejvyšším měřítkem literárních hodnot.

Poččetnější a také mnohem významnější byl však i ve slavonské literatuře 18. století proud lidově-osvětový, reprezentovaný zejména M. A. Reljkovičem (1732—1798), V. Došenem (1720—1778) a A. T. Blagojevičem (1745—1798). Právě tyto spisovatelé vtiskli ráz celé druhé poloviny 18. století i prvním desetiletím století následujícího; jejich vliv byl v té době tak silný,

<sup>8</sup> Tak ho nazval slavonský františkán Matija Petar Katančić (1750—1825), později profesor na universitě v Pešti. Byl autorem sbírky latinských i slavonských básní *Fructus auctumnales* (1794). Srov. Mihovil Komboš, *Poviest hrvatske književnosti do Preporoda*, Zagreb 1945, str. 341.

že zasáhl dokonce i tvorbu autorů exkluzivních, jako byl např. i sám Ka-  
nižlić, který na sklonku svého života začal psát pro lidové čtenáře.

Nejzřetelněji jsou tyto lidovýchovné a osvětové tendence patrné v díle  
Reljkovićově, „patris pauperum, exemplaris virtutum“, jak byl nazýván  
svými současníky. Jako stoupenec osvícenské filosofie uvědomil si Reljko-  
vić za svého pobytu v cizině neutěšeného postavení slavonského lidu a roz-  
hodl se, že svou činností a tvorbou přispěje k jeho poučení i kulturnímu  
povznesení. Reljkovićův *Satir iliti divji čovik (1762 v Drážďanech)*, na-  
psaný v tradicích lidové písně veršovaným desetercem, promlouval opravdu  
k nejširším lidovým vrstvám a ukazoval jim cestu z hospodářské i duchovní  
zaostalosti. Protože bez předsudků a bez zábran líčil skutečný život ne-  
volného lidu ve Slavonii a z hlediska osvícenských myšlenek zavrhoval dří-  
vější zvyklosti, narazil jak u vládnoucích kruhů, tak u duchovenstva na  
silný odpor.

Dílem Reljkovićovým (ve Slavonii) a Kačićovým (v benátské Dalmácii)  
ztratila charvátská literatura 18. století svou dosavadní aristokratickou  
výlučnost, vymanila se ze své třídní izolace a stala se národní i lidovou  
v nejširším smyslu těchto slov. Jakkoli se tato tvorba po stránce umělecké  
nemohla srovnávat s díly spisovatelů šlechtických a exkluzivních, aktuál-  
nost jejího obsahu a zejména myšlenka národního sjednocení jí na druhé  
straně umožnily, aby pronikla i do těch společenských vrstev, kam dřívější  
literatura pro své výlučné zaměření neměla do té doby přístup.

Ani v kajkavském prostředí tzv. *banského (civilního) Charvátska* s jeho  
kulturními centry Záhřebem a Varaždinem nebyly kulturní poměry  
o mnoho příznivější než v ostatních charvátských krajích. Následkem tu-  
reckých a benátských výbojů na slovanském jihu v 16. a 17. století, která  
pro jejich tragický dosah v historii Charvátů nazval Vitezović „*plorantis  
Croatae saecula duo*“<sup>9</sup> nabývalo právě banské Charvátsko stále větší dů-  
ležitosti politické i kulturní. K rostoucímu vlivu záhřebského prostředí v ná-  
rodně sjednocovacích snahách charvátských přispěl svou činností i dílem  
nejvíce právě sám Vitezović. Po Vitezovićově smrti však jeho myšlenky ne-  
našly bezprostředního pokračovatele. Většina Vitezovićových děl zapadla  
a teprve koncem 18. století a na počátku století následujícího byla některá  
z nich znovu vydána, zejména zásluhou záhřebského kanovníka A. B. Krče-  
liće (1700–1778).<sup>10</sup>

Také kajkavská literatura byla téměř po celé 18. století v rukou katolic-  
kého duchovenstva, zejména příslušníků jezuitského a pavlánského řádu.  
Avšak na rozdíl od benátské Dalmácie a Slavonie, kde ráz literární činnosti  
určovali především spisovatelé typu Kačićova a Reljkovićova s lidovýchov-  
nými a osvětovými snahami, měla literární produkce v banském Charvátsku  
charakter převážně vědecký a poučný. Vznikala zde zvláště učená pojednání

9 *Plorantis Croatiae saecula duo* (Zagreb, 1703) je básnická kronika v hexametrech,  
ve které Charvátsko vypravuje o svých utrpeních v 16. a 17. století, od pádu Bosny  
a Krbavské bitvy až do míru v Karlovcích.

<sup>10</sup> Redakce latinského kalendáře (*Calendarium Zagrabtense*) záhřebské tiskárny Jo-  
sipa Kotschea přetiskla na přelomu osmnáctého a devatenáctého století tato  
Vitezovićova díla: *Bosna captiva* (1796), *Plorantis Croatiae saecula duo*  
(1797–1803), *Stematographia sive armorum Illyricorum descriptio et restitutio*  
(1808). Srov Mihovil K o m b o j, *Poviest hrvatske književnosti do Preporoda*,  
Zagreb 1945, str. 341 n.



z oboru teologie, historie, geografie, filologie — díla psaná vesměs latinsky. Většina této produkce však zůstala ležet v rukopisech a proto také nemohla působit větším vlivem na rozvoj domácí vzdělanosti.<sup>11</sup> Relativně největší význam pro jazykově literární jednotu měly práce lexikografické, ve kterých se stále více uplatňovaly nářeční tendence štokavské (Orlović-Belostelec: *Gazophylacium*, Sušnik-Jambrešić: *Lexicon* atd.).

Teprve v poslední čtvrtině 18. století se v banském Charvátsku začal rozvíjet bohatší kulturní život a výraznější literární činnost i v jiné oblasti nežli jen vědecké a poučné. V osmdesátých letech bylo v Záhřebu založeno německé divadlo a začal tam vycházet též divadelní časopis v německém jazyce. V záhřebském divadle byly uváděny hry podle vzoru ostatních evropských scén té doby. Mezi charvátským obyvatelstvem však toto německé divadlo nevzbudilo větší ohlas. Mnohem větší význam i dosah měla představení bohoslovců v záhřebském semináři, provozovaná v kajkavském nářečí. Pro tato představení zpracovávali charvátsští autoři buď díla dramatiků zahraničních, přizpůsobivše je domácímu prostředí, anebo se sami pokoušeli o původní texty. Nejpronikavější ohlas zaznamenaly komedie Tita Brezovačkého (1757—1805) S. Aleksí, Matijaš Grabancijaš dijak a Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov, obsahující na svou dobu poměrně ostrou a odvážnou kritiku feudálních přežitků a pověr.

Vývoj, kterým prošla charvátská literatura v jednotlivých územních oblastech až do poslední čtvrtiny 18. století, kdy v souvislosti s celkovým charakterem hospodářského a společenského procesu došlo k prvním významnějším projevům národního obrození, tzv. hrvatskog ilirskog preporoda,<sup>12</sup> ukázal, že ve všech těchto oblastech byla už vytvořena řada předpokladů, které toto obrození umožňovaly a na které bylo možno v nových, příznivějších podmínkách úspěšně navázat. Vedle nesčetných pokusů a snah o jednotný spisovný jazyk i pravopis, snah, které vyvrcholily činností Vitezovićovou, šlo tu zejména o zlidovění literární tvorby; k němu nejvíce přispěli Andrija Kačić-Miošić, Matija Reljković i ostatní spisovatelé lidovochovného a osvětového proudu. Nemalý význam pro posílení národního uvědomění měly pak i přetisky a reedice starších historických děl (např. Ivana Luciče *De regnis Dalmatiae et Croatiae libri sex* z roku 1661 — přetištěno r. 1776 ve Varasdiense Calendarium), jakož i nové práce vědecké, vzniklé vesměs v kajkavském prostředí — ať už z oboru archeologie (B. A. Krčelić), geografie (J. Pejačević), historie (Josip Mikoci), jazykozpytu (I. Vitković) nebo literárních dějin (A. A. Baričević).<sup>13</sup> Je v nich zdůrazňována ve-

<sup>11</sup> Na tuto skutečnost upozorňuje zejména Antun Barac v knize *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, Knjiga I: *Književnost ilirizma*, Zagreb 1954, kdežto většina starších badatelů (Šurmin, Fancev aj.) k ní obvykle nepřihlížela.

<sup>12</sup> V charvátské literární a kulturní historii se užívá termínu *preporod* ve dvojm. významu: jednak k označení *renaissance*, tj. pro období 15. a 16. století (tzv. *humanistični preporod*), jednak pro období první poloviny 19. století (tzv. *ilirski preporod*). Srov. Franjo Fancev, *Ilirstvo u hrvatskom preporodu*, Ljetopis Jugoslavske akademije znalosti i umjetnosti za godinu 1935—1936, sv. 49, str. 131.

<sup>13</sup> Srov. Baltazar A. Krčelić, *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminare*, Zagreb 1770. — Josip Mikoci, *Otiorum Croatiae liber unus*, Budae 1806. — Alojzij Adam Baričević, *Historia litteraria Croatiae*. — Ivan Vitković, *Gründe der croatischen Sprache*, Agram 1779. — Jakov S. J. Pejačević, *Veteris et novae geographiae compendiosa congeries*, Zagreb 1714.

likost a starobylost charvátského národa, ale také jednota a blízkost všech Jihoslovanů.

Povšimněme si nyní blíže literárně folklórních vztahů a symbiózy obou slovesností. Jestliže v českém obrození měla lidová slovesnost význam zásadní, plníc tu funkci regenerační,<sup>14</sup> pak na slovanském jihu byla celá obrozená literární produkce (nejen ilyrská) přímo existenčně závislá na tradicích lidové slovesné tvorby. Vzájemný vztah obou slovesností byl zde za obrození tak těsný a intenzivní, že jej plně nevystihuje ani představa „včleňování“ folklóru do písemnictví. Lze naopak říci, že vlastní jádro obrozené literární tvorby, zejména u Charvátů a u Srbů, z lidové slovesnosti přímo vyrůstá a že všechny ostatní literární tendence jsou pak uváděny ve vztah k folklóru. Tato symbióza ústní a psané tvorby, na Jihu ještě intenzivnější než u ostatních Slovanů, byla dána zvláštností historického a kulturního vývoje na slovanském Balkáně. Rolnické masy, které tvořily většinu jihoslovanského obyvatelstva, žily tu po staletí pod cizím jařmem, zejména tureckým a benátským, a v neustálých bojích o holou existenci. V izolaci od ostatního kulturního dění, byly odkázány jenom na ústní tvorbu v nářečí svého kraje.

Když pak za obrození reformy Vukovy a úsilí záhřebských Ilyrů dovršily proces jazykového sjednocení zavedením nejrozšířenějšího lidového nářečí – ijekavské štokavštiny – jako společného jazyka spisovného (který měl vytlačit a nahradit dosavadní kajkavštinu u Charvátů a slavenosrbštinu v jejich rozmanitých podobách u Srbů), stala se ústní lidová tvorba jihoslovanská, jejíž jádro vzniklo právě v tomto kanonizovaném nářečí štokavském, i první literaturou v ryzím národním jazyce. Vukovy sbírky lidové poezie a prózy (1814, 1815, 1821, 1823–1833) byly pak dokonce první tištěnou slovesností novodobých národů a vzorem pro další literární vývoj;<sup>15</sup> vzorem nejen po stránce jazykové, ale i svou ideovou náplní a poetikou. Ve svém příklonu k lidové tvorbě byli však jihoslovanští spisovatelé posilováni i mezinárodním ohlasem, jakého se jí dostalo od největších literárních autorit té doby: od Dobrovského, Šafaříka, Čelakovského, Puškina, Mickiewice, ale i Goetha, Herdera, J. Grimma, Humbolta, W. Scotta, P. Mérimé a dalších.<sup>16</sup>

Jak je zřejmé, byl zájem Ilyrů o lidovou slovesnost spjat už se samou jazykovou existencí jejich literatury. Jestliže se po zralé úvaze rozhodli opustit kajkavštinu a přijmout za spisovný jazyk nářečí štokavské, byla pro ně lidová tvorba slovesná (spolu s odkazem spisovatelů dubrovnicko-dalmat-

<sup>14</sup> Srov. Bedřich Václavěk, *Lidová slovesnost v českém vývoji literárním*, in: *O české písni lidové a zlidovělé*, Praha 1950, str. 271–295; srov. též Václavkovu studii, která je jakýmsi zárodkem citované práce, *Funkce lidové poezie v českém vývoji literárním*, Kritický měsíčník 2 (1939), str. 349–355. Srov. dále Karel Dvořák a Felix Vodička, *Včleňování folklóru do obrozené literatury*, Česká literatura 3 (1955), str. 293–250.

<sup>15</sup> Srov. Frank Wollman, *Lidová slovesnost v jazykové literárním obrození Slovanů*, Slavia 25 (1956), str. 559 n. Srov. též Wollmanův spis *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů*, Praha 1958, zvláště kapitolu *Úloha ústní lidové slovesnosti*, str. 78–86.

<sup>16</sup> O mezinárodním ohlasu jihoslovanské lidové slovesnosti v době předbřežnové srov. nejnověji předmluvu Otona Berkopce k antologii *Jugoslávské zpěvy*. Sborník lidové epiky jižních Slovanů. Přeložili František Halas, Vilém Závada a Oton Berkopec. Praha 1958, str. 7–22.

ských) vlastně jediným zdrojem a příkladem štokavských jazykových tradic.

Příklon k lidové slovesnosti byl však motivován i základním programovým úsilím ilyrských spisovatelů o zlidovění charvátské literatury, o její nejširší publicitu. A konečně neustále proklamovaná snaha o národní a slovanský charakter této literatury vedla ilyrské spisovatele zase především k příkladu jihoslovanského folklóru, kde tyto národně svébytné, svérázné rysy byly obsaženy nejplněji a nejvýrazněji. Takovými důvody objasňuje motivaci folklorismu v ilyrské literatuře většina jejich představitelů v řadě programových statí: vedle Gaje a Vraze i Ivan Mažuranić, Preradović, Vukotinović a další;<sup>17</sup> někteří Iljrovi, např. Medo Pucić, Mirko Bogović nebo Ognjeslav Utješenović-Ostrožinski se dokonce pokoušejí manifestovat svůj vztah k lidové tvorbě i básnicky.<sup>18</sup>

Tato obecně cítěná potřeba využít folklórního bohatství jakožto nejspolehlivější opory jazykové, ideové i estetické se nicméně v tvůrčí praxi jednotlivých ilyrských básníků konkretizovala pokaždé jinak, ve shodě s ideově uměleckými intencemi jejich vlastní básnické tvorby, především pak podle ideově uměleckého záměru konkrétních děl. Proto i způsob využití lidových slovesných tradic jednotlivými ilyrskými básníky byl rozdílný a rozdílné byly i konkrétní umělecké výsledky, jež v poezii ilyristu z této symbiózy obou slovesností vzešly.

Zbývá ještě nastínit alespoň v základním obryse otázku slovanství, které bylo jednou ze základních složek ilyrské ideologie. Někteří badatelé chápou slovanství dokonce jako určující rys celého hnutí, jako ideovou dominantu ilyristu, spatřující v něm nejednou přímo specifickou charvátského romantismu předběžnou dobu. Tak je tomu např. i v novější studii Krešimira Georgijeviče *Romantismus u Charvátů* (1958).<sup>19</sup>

Není sporu o tom, že slovanská složka obrozenské ideologie je u Charvátů neobyčejně silná a nápadně výrazná; je o to silnější a výraznější, oč slabší a nejistější jsou pozice charvátského národního hnutí ve srovnání se soudobým národním hnutím ostatních Slovanů; oč pomaleji a svizelněji postupuje v nepříznivých historických podmínkách slovanského Balkánu pro-

<sup>18</sup> Srov. např. Pucićovu báseň *Narodna pjevačica* (1844), oslavnou báseň Mirka Bogoviće *Narodne pjesme* ze sbírky *Domarodi glasi* (1848), verše Ognj. Utješenoviće-Ostrožinského v knize *Vila Ostrožinska*.

<sup>17</sup> Už v prvním ročníku Danice otiskl Gaj článek „*Nješto vrhu narodnog pjesništva u općinskom*“, Danica 1 (1835), č. 43, ve kterém poukazuje na lidovou slovesnost jakožto na vrcholný vzor ilyrského písemnictví i na její úkonnost a význam v úsilí ilyrských spisovatelů o tvorbu národně osobitou. Podobné myšlenky vyslovil Gaj i při jiných příležitostech, např. v článku, vyzývajícím k předplacení Mažuranićova a Užarevićova slovníku (Danica 7, 1841, č. 57). — Ivan Mažuranić se zmiňuje o významu lidové slovesnosti v článku *Literatura ilirska*, Danica 7 (1841), str. 103–104; Petar Preradović na několika místech své proslulé stati *Jezik južnoslavski*, Zora dalmatinska 1 (1844), č. 13, 15, 17, 20; Vukotinović v úvaze *Tri stvari knjiženstva*, Kolo 3 (1843), str. 133–136. — Nejhorlivějším a nejdůslednějším propagátorem lidové slovesnosti mezi ilyrskými básníky byl však Stanko Vraz; svědčí o tom jak řada jeho projevů v časopise *Kolo*, tak četné úvahy o literárně folklórních vztazích v korespondenci — v dopisech Erbenovi, Šafaříkovi, Čelakovskému aj.

<sup>19</sup> Srov. Krešimir Georgijevič, *Romantizam kod Hrovata* (Vremensko trajanje-glavne črte), Letopis Matice srpske 134, knj. 382, sv. 4, Novi Sad 1958, str. 295–314.

ces formování novodobého charvátského národa. Ale i v samém obrozen-  
ském programu ilyristu je se slovanstvím významně počítáno: ideologové  
ilyristu dávají tomuto programu hned od počátku uvědoměle a promyšleně  
slovanskou základnu. Bylo to ostatně zcela pochopitelné vzhledem k ná-  
rodně sjednocovacím intencím celého hnutí, které směřovaly zpočátku k co  
nejširšímu mezoslovanskému dosahu: v Gajově koncepci „Velké Ilyrie“ ne-  
scházeli dokonce ani Bulhaři.

Takovýto maximalistický program se však už rozcházel s objektivními  
zákonitostmi ekonomickosociálního vývoje na slovanském jihu, a byl v roz-  
poru i s historickými tradicemi jednotlivých jihoslovanských národností.  
Proces rozvíjejícího se kapitalismu vedl tu naopak ke vzniku několika sa-  
mostatných národů: srbského, charvátského, slovinského — ovšem i bulhar-  
ského. Každý z nich měl také svoji národní literaturu, rozvíjející se v duchu  
svébytných kulturních tradic. Proto se z původních ilyrských záměrů mohlo  
nakonec uskutečnit jenom sjednocení Charvátů. Slovinci přijali pouze ilyr-  
ský pravopis, tzv. gajici. Srbové se pak sblížili s Charvátů alespoň jazykově  
na základě společného štokavského východiska. Bulhaři zůstali zcela stra-  
nou. Pozdější historický vývoj na slovanském jihu sice ukázal, že politická  
a státní jednota Jihoslovanů byla možná, ba přímo nutná, že se však mohla  
uskutečnit na zcela jiných principech, než jak to předpokládali a jak o to  
programově usilovali ideologové ilyristu: nikoli jako výraz snah charvátské  
buržoazie po hegemonii nad ostatními jihoslovanskými národnostmi a za  
cenu potlačení jejich svébytnosti, nýbrž při plném respektování národní  
individuality a na platformě vzájemné rovnoprávnosti.

Pro starší práce o ilyristu byla příznačná tendence uvádět tuto slovan-  
skou orientaci Ilyrů v příčinnou souvislost s jinოსlovanskými vlivy, zejména  
s působením K o l l á r o v ý m, kterému byla připisována úloha div ne iniciá-  
tora celého hnutí.<sup>20</sup> Takový vlivologický výklad však nebyl práv ani ilyristu  
ani Kollárovi; zkresloval historickou skutečnost neméně než někdejší tvrzení  
Bartoloměje K o p i t a r a, který ve svém protiilyrsky vyhoceném spise z ro-  
ku 1839 uvedl Kollára na prvním místě mezi „magistry“ Gajova „bludného“  
učení.<sup>21</sup> Je však zřejmé, že slovanství, o něž se Ilyrové opírali ve své ideolo-  
gii, mělo především silné kořeny domácí. Charvátský literární historik Mi-  
livoj Šrepelj poukázal už před lety na skutečnost, že tzv. slovanská idea žila  
v charvátské literatuře téměř od samých jejích počátků a že patrně žádný  
jiný slovanský národ neměl v minulosti tolik básníků i prozaiků, kteří byli  
zanícenými hlasateli slovanské myšlenky jako právě Charvátů.<sup>22</sup> Studie  
Murkovy, Šišićovy, Fancevovy a Kombolovy se pak pokusily vysledovat  
vývoj a proměny slovanské myšlenky u Charvátů v průběhu 16. století až  
18. století a ukázat, jak tyto četné projevy slovanství vústily posléze v ob-

<sup>20</sup> Srov. Platon Kulakovskij, *Illirizm. Izsledovanja po istorii chorvatskoj literatury perioda vozroždenija*, Varšava 1894. Djuro Šurmin, *Hrvatski preporod I* (od g. 1790 do g. 1836), *II* (od g. 1836 do g. 1843), Zagreb 1903—1904. Marjan Zdiechowski, *Ođrozenie Chorwacji w wieku 19. Illirizm*. Stanko Vraz, Ivan Mažuranić. Piotr Preradović, Krakow 1902. Jakša Herc eg, *Illirizam*, Beograd 1935.

<sup>21</sup> Srov. B. Kopitar, *Hesychii Glossographi discipulus...*, Vídeň 1839, str. 59—61.

<sup>22</sup> Srov. Milivoj Šrepelj, *Jan Kollár i Hrvati*, str. 252—262.

rozenskou ideologii ilyrismu.<sup>23</sup> Tyto zajisté cenné výsledky badatelského úsilí bude však nutno prohloubit důslednějším a soustavnějším zřetelem k hospodářskospolečenské podmíněnosti a politické úkonnosti zkoumaných faktů; potom se teprve plně ukáže, jak všechny tyto projevy slovanské myšlenky z doby před obrožením, konkretizované v řadě ilyrsko-slovanských koncepcí, teorií a programů, nabývaly v různých společenských podmínkách a podle konkrétní historické situace i různého třídního smyslu a politického dosahu; ukáže se, jak vědomí jihoslovanské sounáležitosti a jazykového příbuzenství, žijící v širokých lidových vrstvách, sloužilo na jedné straně jako ideová zbraň v jejich dvojjediném zápase proti národnostnímu útisku a feudálnímu vykořisťování, na druhé straně pak bylo tohoto slovanského citění a povědomí zneužíváno pro mocenskopolitické zájmy vykořisťovatelských tříd, jednou pro zájmy římské církve, jindy Benátské republiky, nejčastěji však ve službách habsburské dynastie a jejich státoprávních nároků. Taková byla objektivně historická platnost austroilyrské koncepce R a t k a j o v y, anti-koncepce L u c i ć o v y, stranící naopak Benátské republice, a konečniců i V i t e z o v i ć o v y, jakkoli u Vitezoviće byla tato koncepce motivována především snahou čelit hrozbě turecké expanze, před níž viděl autor spisu Croatia rediviva jediné reálné útočiště v rakouském soustátí.<sup>24</sup> Tuto společenskopolitickou a třídní dichotomii slovanské myšlenky u Charvátů můžeme pak sledovat i v samé problematice ilyrismu: i zde jsme svědky toho, jak vedle zlidovělého povědomí jihoslovanské i širší slovanské sounáležitosti, nejednou přímo s názvuky sociálně revolučními, dostává se slovanská myšlenka přičiněním oficiálních reprezentantů hnutí stále více do područí mocenské politiky vídeňské vlády, což se pak plně projeвило v událostech roku osmačtyřicátého.<sup>25</sup>

Zkoumáme-li vlastní přínos 18. století k dějinám slovanské myšlenky u Charvátů, nenajdeme v něm tak výrazné projevy jako v obdobích předcházejících. Charvátská slovanovědná produkce 18. století nemůže se srovnávat ani rozsahem ani významem s tím, co přineslo 16. a 17. století ve spisech Vinka P r i b o j e v i ć e („De origine succesibusque Slavorum“), Jiřího R a t k a j e (Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae), Mavra O r b i n i ě h o (Il regno degli Slavi), zejména však ve spisech K r i ž a n o v i ć o v ý c h a V i t e z o v i ć o v ý c h. Slovanská myšlenka se neprojevila tehdy ani básnicky tak proslulými výtvy, jako byl například Gundulićův Osman z první poloviny 17. století, anebo dramatické pokusy Palmotićovy z doby jen o něco pozdější, ať už ideové i umě-

<sup>23</sup> Srov. Matija Murko, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, Prag und Heidelberg 1927. Ferdo Šišić, *Vznik a obecná charakteristika ilyrského hnutí*, Československo-jihoslovanská revue 6 (1936), str. 125–136. Franjo Fancev, *Ilirstvo u hrvatskom preporodu*, Ljetopis Jugoslavske akademije znalosti i umjetnosti za godinu 1935, Zagreb 1936, svezak 49, str. 130–157. Mihovil K o m b o l, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog Preporoda*, Zagreb 1945.

<sup>24</sup> Srov. Frank Wollman, *Některé projevy sounáležitosti a součtinnosti slovanské humanisticko-barokního rázu*, Slavica 26 (1957), str. 115–168.

<sup>25</sup> Srov. Antun Barac, *Književnost ilirizma*, str. 86–87. — O charvátské revoluční levici srov. studie V. Bogdanova, *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848–1849*, Zagreb 1949. *Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848–1849*, Zagreb 1949. Srov. též autorovu studii *O nekim problemima četrdesetosme*, nyní v knize *Likovi i pokreti*, Zagreb 1957, str. 113–221.

lecké zaměření a poslání těchto děl bylo jakkoli problematické. Na druhé straně však právě v 18. století se tisknou a vydávají poprvé mnohé spisy (například právě Vitezovičovy), které až dotud zůstávaly v rukopise, a teprve tím jsou vlastně vytvářeny reálné předpoklady pro jejich širší publicitu a společenský dosah. Snad právě tento úbytek výrazně slovanských projevů v době, která bezprostředně předcházela vlastní manifestací ilyrismu, byl jednou z hlavních příčin, proč se pak shledávaly podněty k jeho vzniku mimo domácí prostředí charvátské, jak tomu bylo u pozitivistických vykladačů ilyrského hnutí, např. u Šurmina.<sup>26</sup> A tak je vlastně i z hlediska vývoje slovanské myšlenky v 18. století nejzávažnějším dílem Kačićova Pesmarica, podobně jako měla mimořádný dosah pro vznik ilyrského písemnictví už svou stránkou jazykovou i svým těsným sepětím s tradicemi folklórními. Přes tu nebo onu pseudovědeckou smyšlenku, která prozrazuje její poplatnost starším tradicím humanisticko-barokního spisovnictví, je Kačićův Razgovor ugodni naroda slovinskoga (1756) nejpozoruhodnějším výrazem zlidovělého povědomí jihoslovanské sounáležitosti, výrazem potřeby a touhy slovanského lidu na Balkáně sjednotit se a osvobodit.<sup>27</sup>

K tomu, aby genese ilyrismu a jeho další vývoj byly osvětleny co nejdůplněji a po všech stránkách, je ovšem třeba doplnit výklady o jeho vnitřních předpokladech v domácí tradici i studiem cizích vlivů a stanovit jejich podíl v literárním i společenském procesu doby předbřeznové. I k této srovnávací problematice bude nutno přistoupit z jiných ideových a metodických pozic, než jak se dalo doposud: bez vlivologických premis a předpojatostí. Právě že bude nutno přistoupit k ní až tehdy, když byl předchozím studiem získán spolehlivý obraz domácí situace, ze které pak vyplyne i potřeba nebo nutnost recipovat cizí podněty. Neboť je zřejmé, že ve většině případů nebyly zahraniční vlivy, ať západoevropské, ať jinოსlovanské, činitelem iniciativním; že samy o sobě by nebyly nikdy s to vyvolat v život obrozenský proces takového dosahu a významu, jako byl právě ilyrismus. Aby mohly působit, bylo nejprve zapotřebí příznivých podmínek a prostředí uzpůsobeného k recepci. Vystihnout, byť i jen ve stručném nástinu, tento složitý proces přisvojování a modifikování cizích podnětů v ilyrském kontextu — podnětů, které se uplatnily jednou v souladu s jeho vlastním vývojovým směřováním, jindy zas v protikladné jednotě s ním, přesahuje však už tematický rámec i možnosti stručného příspěvku a vyžaduje si nutně výkladu zvláštního.

<sup>26</sup> Srov. Djuro Šurmin, *Hrvatski preporod I—II*, Zagreb 1903—1904.

<sup>27</sup> Srov. Frank Wollman, *Lidová slovesnost v jazykově literárním obrození Slovanů*, str. 580 n.

## ZU DEN FRAGEN INNERER VORAUSSETZUNGEN DER ILLYRISCHEN BEWEGUNG IN DER KROATISCHEN LITERARISCHEN ÜBERLIEFERUNG

Betrachtet man den Illyrismus als ein vor allem literarisches Problem, so heißt es, sich auf drei Grundfragen zu konzentrieren: auf die der Bildung einer einheitlichen allen Kroaten gemeinsamen Schriftsprache und Rechtschreibung; ferner auf die der Entstehung einer gesamt-kroatischen Nationalliteratur in dieser Sprache, einer Literatur, die an die mündliche Volksüberlieferung anknüpft; und schließlich auf die Frage des Slawentums, das eine der Grundkomponenten der illyrischen Ideologie bildete.

Der Aufklärungsprozeß bei den Kroaten wurde in hohem Maße dadurch bestimmt, daß das Feudalerbe hier in einer bedeutenden territorialen und politischen Zersplitterung einzelner Gebiete zutage trat: der Ragusaer Republik, des übrigen Dalmatien, Slawoniens und Zivil-Kroatiens; jedes dieser Gebiete gehörte zu einer andern Sphäre des politischen und Machteinflusses. Diese Tatsache wirkte sich ungünstig aus — nicht nur allein, was den Gestaltungsprozeß des neuzeitlichen kroatischen Volkes angeht, indem sie u.a. auch den bedeutsamen Faktor der Bildung eines gemeinsamen nationalen Marktes komplizierte, sondern auch, was die Entstehung der kroatischen Literatur betrifft, die einen gesamt-nationalen Charakter und Wirkungsbereich aufweisen sollte.

Die Erläuterungen über die Genesis des Illyrismus aus heimischen Quellen und Voraussetzungen sind freilich durch das Studium fremder Einflüsse zu ergänzen, wobei auch deren Anteil am literarischen und gesellschaftlichen Prozeß des Vormärz festgesetzt werden muß.

V. K.